

УДК 821.161.2 – 93.09:050.48(477.85«1933/1940»

Лідія Ковалець

ORCID: 0000-0003-3022-522X

ТВОРЧИСТЬ, ЯКА ВИХОВУВАЛА Й НАВЧАЛА... ХУДОЖНЯ ПРОЗА НА СТОРІНКАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ДИТЯЧОГО ЖУРНАЛУ «УКРАЇНСЬКА ЛАСТІВКА» 1933–1940 РОКІВ

Ідеться про художню прозу як органічну частину літературного контенту чернівецького щомісячного дитячого журналу «Українська ластівка» (1933–1940) – знакового явища в освітньо-педагогічній та культурній історії Буковини періоду румунської окупації. Видання істотно вплинуло на формування української національної ідентичності юних читачів, їхні естетичні уподобання, моральні орієнтири саме через популяризацію зразків загальноукраїнського та світового письменства.

У великому масиві епічних творів, надрукованих журналом, виокремлено групи літературних казок, оповідань та байок як найближчих дитині, їх розглянуто з погляду жанрової специфіки, особливостей ідейно-тематичного змісту й поетики. При цьому увагу зацентровано на вартісних періодуках, цілком невідомих нині, оригінальних авторських роботах у жанрі казки, присвячених героїчному минулому й іншим екзистенційним проблемам українського буття (зокрема темі голодомору). Ця ж принципово нова національно-патріотична проблематика, включаючи стрілецьку, разом зі змалюванням шкільного життя дитини, її стосунків з оточенням, природою фігурує і в оповідній прозі «Ластівки». Тоді як байка, завше зорієнтована на захист моральних цінностей людини, не зазнала під пером дописувачів до журналу ідейних новацій, залишившись попри все дієвим засобом виховання. Звернено увагу й на публікацію в часописі перекладів-переробок зі світової літератури, елементи українізації в окремих із них, а також на постаті бодай окремих авторів, адже це значною мірою завдяки їхнім зусиллям журнал виявився зразком змістовного національно зорієнтованого дитячого видання.

Ключові слова: журнал «Українська ластівка» 1933–1940 років, дитяча періодика, література, проза, жанр, літературна казка, оповідання, байка, поетика, національна ідентичність.

DOI 10.34079/2415-3168-2025-18-33-35-48

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Адресована дітям українська художня проза доволі ґрунтовно вивчалась як у спеціальних дослідженнях науковців (Тетяна Качак, Віталіна Кизилова), так і в працях, де узагальнюється історичний досвід усього дитячого письменства або ж спорадично аналізується, скажімо, його певний тематичний пласт, жанрова палітра писань чи відповідний здобуток конкретного автора. Однак просторінь тієї ж самої прози така неосяжна, а зусилля українського суспільства щодо дитини, її виховання й розвитку засобами словами завжди були такими творчими і різноманітними, що чимало сфер цієї діяльності досі залишаються на маргінесах дослідницької уваги. Сказане, зокрема, стосується чернівецького дитячого щомісячного журналу «Українська ластівка», що виходив у 1933–1940 роках, тобто в період румунської окупації Буковини, заходами товариства «Українська школа» і навіть із цього погляду належить до знакових явищ літературної, освітньо-педагогічної, загальнокультурної історії краю та всієї України. Часопис цей продовжив традиції іншого щомісячного дитячого журналу на Буковині – «Ілюстрована бібліотека для молоді, селян і міщанства» (1895–1914); до речі, у 1894–1896 роках він виходив під назвою «Ластівка». В час обмежених можливостей

для функціонування тут україномовної дитячої книжки «Українська ластівка» 1933–1940 років виховувала, навчала, розвивала в наймолодшій частині суспільства почуття української ідентичності саме на національних художньо-естетичних зразках, проблема дитячого читання знов увійшла до кола пріоритетних суспільних завдань. Краєзнавець М. Гнеп у статті «Слово спогаду про “Ластівку” 30-их років» згодом поділиться особистими враженнями від читання часопису: «справді був цей журнал для українських дітей усім: граматикою, читанкою, історією і літературою» (Гнеп, 1994, с. 28). Примітно, що окремі автори часто підписували свої роботи «родинними» іменами «Тітка Надя», «Дід Хома», «Вуйко Гриб» та ін., що зі свого боку формувало атмосферу близькості до читача й позбавляло розмову з дітьми офіціозу. Нині це видання раритетне: найповніший, однак неповний його комплект зберігається у Відділі рідкісної книги та рукописів Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Загалом функціонування обговорюваного щомісячника, подібно як львівських дитячих журналів 1930-х років «Світ дитини», «Дзвіночок», неабияк стимулювало розвиток на західноукраїнських землях національної літератури для дітей – цього ще незаідеологізованого, вільного у своєму розвитку явища. Отож і з цього погляду важливо проаналізувати особливості публікацій «Української ластівки», що доповнить уявлення про історію дитячого письменства, його здобутки й перспективу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Художній контент журналу «Українська ластівка» 1933–1940 років тільки віднедавна почав науково й системно студіюватись за своїми родовими й видовими ознаками, ідейно-тематичним, образно-художнім наповненням як одними з найефективніших способів глибшого пізнання літератури (Ковалець, 2025a; 2025b), прийшовши на зміну популяризаторським підходам, що панували у ставленні до цього часопису й самого його феномену (див.: Гнеп, 1994; Ковалець, 2003; Романець, 1997). Відповідно дано загальну характеристику часопису, проаналізовано фольклорний та етнографічний матеріал видання, очікують оприлюднення роздуми над поетичними, ліро-епічними творами журналу.

Мета праці. Системність, а з нею етапність в осягненні літературного матеріалу «Української ластівки» передбачають вивчення надрукованої в журналі прози, крім її загального огляду, з'ясування жанрової специфіки, особливостей ідейно-тематичного змісту публікацій і хоча б частково їхньої поетики. Зазначимо, що це кількісно об'ємний, притому різномірний художній матеріал не тільки з буковинського, але й із загальноукраїнського та навіть світового терену, датований головно першими десятиріччями ХХ століття й оприлюднений у журналі чи то в повному, чи скороченому, адаптованому вигляді або ж у переказах. Чимало творів готувались для «Ластівки» спеціально й так і залишились у своїх першопублікаціях, писання ці майже невідомі сьогодні загалові та й дослідникам, тож наукова новизна нашої статті зумовлена, зокрема, глибшим вивченням саме такого матеріалу в контексті з іншими, відомішими зразками.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Порядок розгляду нами прозових текстів визначатиме їхня жанрово-тематична специфіка: в часописі домінують справді близькі дитячій аудиторії літературні казки, оповідання та байки – звісно, у своїх різних творчих модифікаціях.

Різноманіття літературної казки

Публікації казок організатори видання приділили особливо значну увагу, крім фольклорних, подавши низку творів українських письменників попередніх епох, сучасних авторів та й зарубіжних. Адже на такому матеріалі традиційно формується читацький кругозір дитини, не кажучи, що саме казка зі своїм провідним мотивом поєдинку добра і зла зазвичай утверджує перемогу першого, а суто казковими прийомами, динамічністю, пригодницько-фантастичними елементами неабияк стимулює мислення дитини.

Попередня епоха в розвитку жанру представлена в журналі здобутками Юрія Федьковича, Сидора Воробкевича, Івана Франка, Лесі Українки, Наталки Полтавки (один із псевдонімів Надії Кибальчич, письменниці з Полтавщини, свого часу дописувачки до львівського дитячого журналу «Дзвінок» та журналу «Молода Україна», котрий виходив під орудою Олени Пчілки). Усі вони фактично розвивали світову й національну традиції, але не копіювали її. Так, «Глогорожечка» Ю. Федьковича типологічно була спорідненою інтерпретацією казки

«Шипшинка» братів Грімм та «Сплячої красуні» Ш. Перро, водночас вона стала й авторською роботою нашого письменника, бо містила ритмізовані вставки (цього не було в інших текстах), покликання на реалії буковинської дійсності, не кажучи про шати буковинської говірки. Воробкевичеві «сміховинки» «Напасть» та «Безглуздівський млин», пропагуючи сміхову культуру народу, так само ґрунтувались на казкових прийомах і хоч не призначались для дітей, але були доступними їм і в цьому плані сприймалися як універсальні. Фактично завдяки цим творам письменника лектура читачів журналу поповнилась класичними зразками гумористики.

Особливо активно друкувалися в «Ластівці» казки І. Франка; впродовж 1936–1940 років часопис подав десять таких творів («Війна між Псом і Вовком», «Лисичка і Рак», «Мурко і Бурко», «Королик і Ведмідь», «Старе добро забувається», «Осел і Лев», «Заяць і Медвідь», «Вовк старшиною», «Дроздові клопоти», «Лисичка-кума»), фактично зрепрезентувавши малим буковинцям добру частину вже доволі популярної в Галичині збірки письменника «Коли ще звірі говорили». Більше того: кожна з казок була своєрідним уроком соціального виховання, через алегоричні образи-характери навчала дітей розуміти суть життя і призначення людини, активно реагувати на зло, ненавидіти насильство, лицемірство і співчувати знедоленим. Так само казка Лесі Українки «Біда навчить» не тільки знайомила з творчістю видатної письменниці та світом живої природи, але й давала зрозуміти, що досвід не приходить сам по собі, він завжди є результатом праці і відповідального ставлення до життя. Твір Наталки Полтавки називався «Маківка» і був за своїм стилістичним оформленням ліричною картиною з життя рослинності, історією маківки («тонесенька, хистка й височенька, як та дівочка-підліток...» (Полтавка, 1935, с. 5)), що зросла між городніх культур, котрі й сумніваються в корисності квітки, хизуючись передовсім своїми принадами. Але й найскромніша рослина, як-от маківка, здатна служити іншим! Твори ці репрезентували в «Ластівці» як пізнавальну, так і морально-дидактичну, пригодницько-розважальну групи національного казкового епосу, відзначались високими художніми якостями й, безперечно, розвивали в читача добрий естетичний смак, як і почуття справедливості й толерантності до інших.

Здобутки сучасних авторів, котрі виступили в жанрі казки, так само мали щораз свою специфіку, різне відношення до фольклорних та літературних зразків, а то й принципово тяжіли до самостійного художнього самовираження. Останнє чи не найбільше стосується письменниці, співзасновниці «Жіночої громади» в Чернівцях Катерини Чертенко-Костецької. У прощальному слові на її завчасну смерть (воно було вміщене в березневому числі видання вже за 1933 рік) редакційний комітет поіменував цю авторку «своєю ревною співробітницею та великою прихильницею української дитини» (Редакція «Української Ластівки», 1933, с. 11). Чи не даниною пам'яті К. Чертенко-Костецької й була публікація в журналі цілої китиці з написаних нею раніше восьми казок. Уже перша з них, прикрасивши дебютне число «Ластівки» (йдеться про «різдвяну казку» «Ангелок»), дала зрозуміти особливості творчої манери авторки, її морально-етичні пріоритети. Один з ангеліків, перед самим Різдом спостерігши, як на землі весело бавляться хлопці («кидаються снігом, возяться на санчатах»), відпросився у св. Петра туди й опинився в холодному, непривітному зимовому місті. Перша кульмінаційна точка виписана авторкою особливо проникливо: ангелок «йде, спотикається, падає то на сніг, то на замерзлу груду, встає й знов іде непривиклими ніжками до ходу, бо в небі більше літав своїми крильцями. /.../ Ніхто не звертає на нього уваги, ніхто не питає, чого він, маленький, стоїть босий на холоді» (Чертенко-Костецька, 1933, с. 3). Лишень бідна молодиця, матір трьох дітей, дружина хворого чоловіка прихистила дивне хлоп'я, взявши його до себе додому. І добро винагороджується: «господар встав цілком здоровий з ліжка, хоть лежав вже цілий рік на нім хорий...». Але дива не скінчились: «Нараз заясніло в світлиці, місто дідиків стояв сам Господь з св. Петром, а на лаві сидів не чужий хлопчик, а ангелок» (Чертенко-Костецька, 1933, с. 6).

Власне, найбільше уваги К. Чертенко-Костецька присвятила освоєнню жанру передовсім чарівної казки. Вона в неї зазвичай динамічна, з розгалуженим сюжетом, перебування героїв у дорозі щільно заповнене подіями, реальне й потойбічне, містичне часто сусідять, персонажами виступають навіть у межах одного тексту й реальні люди, почасти й діти, – і тварини, фантастичні істоти. Іноді такі її персонажі – це ті, кого закликали: в «Циганочці Любці», наприклад,

це карлик, пташки, два великі білі коти, срібні та золоті гадинки, в іншому творі, «Цар змії», – теж заклятий до десятого коліна лицар, поки що зі страшною подобою («Лісом ішов на шістьох ногах з великим золотим гребенем здовж хребта чотирикрилий чорний змії і волочив за собою довжезний хвіст. В голові змія сяли червоним огнем очі величини великих мисок» (Чертенко-Костецька, 1935а, с. 5). Однак під кінець усе в цих казках із явними елементами горору стає на свої місця, добро перемагає. Злотворці, негідники в К. Черненко-Костецької удостоюються мінімальної уваги, часто взагалі залишаючись «поза кадром»: у щойно цитованій казці читач тільки наприкінці довідується про призвідця лиха – «дуже недоброго царя. Він так тяжко гнобив своїх підданих, що вони прокляли його аж до десятого покоління і кожний його потомок ставав від десятого року свого життя змієм і був ним через тридцять літ» (Чертенко-Костецька, 1935а, с. 8). Ось яку силу може мати слово. Боротися й перемагати змія, цього популярного в казках символу смерті, допомагають героям не тільки їхні власні зусилля, а й чарівні предмети, наділені чудесною силою: як-от циганочці Любці скрипка; музика, виявляється, теж здатна чинити дива. Діяльність добротворців закономірно підпорядкована благородній ідеї, на сторінках творів письменниці вони переживають, здавалося б, звичайні, буденні епізоди свого життя, та фактично такі епізоди стають визначальними. В казці «Шануйте старших» двійко дітей, брат і сестра, взялися кепкувати зі старої жінки, яка виявилась віщункою і заклала нечемних, перетворивши їх на коня та чайку, а слуг, які пішли розшукувати зниклих, на гадин з червоними ріжками. Аж диво-груші допомогли всім повернути людську подобу, а дітям – ще й змінитися на краще.

Творчість К. Черненко-Костецької, як бачиться, так само надихана фольклором та світовими літературними зразками, однак наразі їхнє переосмислення очевидне, культи, образи, персоніфікація сил природи й гіперболізація можливостей людини в письменниці доволі самобутні. Казка «Донька-жаба» хоча й перегукується з народними соціально-побутовими казками й творами чарівними, тим їхнім пластом, що розповідає про дівчину-тварину чи пташку, проте на цей раз жабу на листочку як доньку приносять до діда й баби їхні кіт, пес та когут, які покинули своїх господарів, бо ті хотіли з ними розправитись: мовляв, нема дітей, то й нема для кого старатись. Завдяки магичній силі жаба і стає дівчиною, ошчаслививши всіх. Тоді як дивовижна сила Чорнобривки з однойменної казки далася їй від подарованих доброзичливцем жемчужної зірки та здатності «ходити по воздусі, наче по землі, та й жити у воді, як риба» (Чертенко-Костецька, 1935b, с. 5). Царевич у цьому творі, проспавши десять літ, прокинувся не від поцілунку, а напившись чарівної води і звідавши теплу опіку Чорнобривки. Ту ж саму здатність має і дванадцятий син бідного чоловіка з казки «Захована корона», ця здатність і допомогла йому, людині внутрішньо благородній та чесній, перемогти злі сили, крім того, що знайти корону і стати царем, урятувати царівну з неволі і ще багатьох інших людей з полону смерті. К. Черненко-Костецька уникала традиційно усталених ініціальних формул та кліше (зачинів-кінцівок, авторських звернень до читачів), як і уникала прямої нав'язливої повчальності; схоже, вона мислила призначення своїх казок у тому, що вони навчатимуть-виховуватимуть через пропаганду честі та активної поведінки, спрямованої на захист добра. Загалом ця творчість у своїй, правда, кращій стилістичній оправі варта републікації окремим збірним виданням, не кажучи про глибше наукове опрацювання.

Цікаві й нові, відповідні до настроїв та потреб епохи ідейно-тематичні модифікації літературної казки знаходимо в таких популярних авторів «Української ластівки», як Спиридон Черкасенко («Веселий Ісусик»), Антін Лотоцький («Михайло Семиліток» і «Парашка»), Сидонія Никорович-Гнідий («Козак і русалка»), В. Олесенко («Бриндушечка»). У творі С. Черкасенка, означеному як «стародавня різдвяна легенда», оживає історичний матеріал: «Ластівка» цілеспрямовано пропагувала героїчні сторінки національної минувшини й так виховувала нове покоління українців. Наразі ж ідеться про часи Хмельниччини, про те, як Максим Кривоніс зі своїми побратимами напередодні великого свята звільнив село від ляхів, заодно допомігши селянській родині повернути собі чоловіка й батька. Самого ж Кривоніса покликав на допомогу рідним і всьому загалу малий Іванко. «Бравого козарлюгу маєш... Бережи його: виросте на пострах ворогам, на славу Україні» (Черкасенко, 1935а, с. 6), – прорік відомий ватажок батькові

хлопчика. Яскраво виражена історична колізія, історичний час як особливість хронотопу, протиборство добра і зла, гіперболізація, зокрема, й можливостей дитини, легендарність (Кривоніс – справжній богатир, лицар), динамічність розгортання подій (упродовж різдвяного вечора) дають підстави віднести твір до шеругу суто героїчних казок (за класифікацією М. Грушевського), таких актуальних для епохи 1930-х років.

На цю ж актуальність зважали видавці, вміщуючи в журналі казки А. Лотоцького (у 1933 році вони побачили світ у Львові у збірці «Історичні оповідання»). Як зазначено в передмові до цієї книжки, «не одній маленькій читачці заб'ється живіше в грудях серденько, коли читатиме, як то Парашка сміло кидається у небезпечний вир, щоби дати доказ сміливості й відваги...» (Видавництво, 1933, с. 5). Але найголовнішим у казці «Парашка» є, мабуть, таки інше – зрозуміння князем Ростиславом, нехай і через посередництво дівчинки, важливості не вживати «свого меча інакше, тільки проти ворогів рідної землі, в її обороні» (Лотоцький, 1937, с. 134). Наприкінці автор уже суто від себе проникливо звертається до малих читачів із бажанням, щоб на українській землі запанували «Згода й братня Любов та щира охота до спільного труду, труду для рідного народу. А для цього треба, щоб ви, дітоньки, вже змалечку цілим серцем полюбили Згоду і Труд» (Лотоцький, 1937, с. 136). Глибоким символізмом була пройнята й відома казка А. Лотоцького «Михайло Семиліток», незагрунтована на достовірному матеріалі, художньо звернена до часів князювання в Києві Володимира й сутичок наших далеких предків із печенігами. З іншого боку, це твір про екзистенційне, болючу проблематику українського національного буття: наші внутрішні чвари, нерозсудливість вождів та й народу, який у казці погодився віддати ворогові в заклад не просто князенка, а свою душу. Ця публікація виявилася справжньою окрасою журналу, вона істотно формувала його обличчя.

Концепт душі майже в тому ж ракурсі виявився центральним і в казці майже забутої нині талановитої буковинської авторки С. Никорович-Гнідий «Козак і русалка». Письменниця теж значною мірою відійшла від фольклорного сюжету, вдалась до суто авторського осмислення теми України, особливостей нашого етнонаціонального типу, дарма що означила жанрову специфіку створеного як «народня казка». Забезпечує цю самодостатність кульмінаційна подія твору – розмова козака з русалкою про душу. Вродлива й спокуслива дівчина, привабивши спершу око парубка, виявилась для нього чужою, бо ж не тільки не відала, що означає «душа», а й сама була позбавлена душі. Козак на прохання співрозмовниці так означив поняття: «це жерело моєї сили. З душі походять всі мої чуття, думки, діла. Душа дає силу зручно й сміло володіти моїм мечем і боротися завзято з ворогами. Моя душа заставляє мене любити нашу правду й Батьківщину й оборонити її перед хижими ворогами» (С. Г.-Н., 1935, с. 5). Виразний національно-патріотичний пафос із ще більшою потугою заструменів наприкінці твору, розмова, що відбувалась на березі річки Прут, увалася: козак «помчав вихром в Україну. У Києві ждали на нього козацькі полки, що вибиралися в великий похід проти москалів, щоб визволити Україну» (С. Г.-Н., 1935, с. 6). Отож, завдяки сміливій письменницькій інтенції читачі потрапили у світ реалій, сповнених потреби боронити волю, специфіка жанру казки це дозволила. Пряме ж моралізаторство, не кажучи про розважальність, так само відсутні. Чи не задля можливості сказати більше, ніж можна було, авторка підписала свій твір криптонімом і назвала народним?!

І вже зовсім політичним, ідеологічним, водночас художнім виявився твір Вуйка Славка «Рибалка і дух зрадника», жанрово поіменований «казкою наших днів». Письменник, схоже, вирішив одразу вказати на «неказковість» сьогодення, якщо подав ось такий зачин: «Страшне нещастя постигло наші українські землі, що дісталися під московсько-більшевицьке ярмо. Москалі забрали від наших селян землю і вивозять весь хліб і худобу з України в Московщину, так що на урожайних землях України запанував голод і мільйони українців погинули від тяжкої голодової смерті» (Вуйко Славко, 1934b, с. 7). Й історія бідного рибалки, котрий темної ночі на березі Дніпра намагається щось упіймати для своєї сім'ї (бо ж навіть рибу ловити було заборонено), здобуває несподіваний розвиток, ця історія єднається з минулим, майбутнім і порушує глобальні проблеми українського буття. Бо рибалка натрапляє на пляшку, відкривши яку, довідується, що в ній – мізерний дух запродавця України перед Московією полковника Носа, адже це на його совісті – зруйнування Батурина. Нос готовий продовжувати виконання своєї ганебної ролі, він обіцяє ласку рибалці від москалів, тоді як той, бідний, але гордий і

метикуватий, робить так, що дух зрадника знову потрапляє до пляшки: «А не діждеш, Каїне проклятий, ще раз зраджувати Україну і помагати москалям донищувати наші землі і наш нарід! Волю згинуту в нужді і в голоді з цілою родиною, як жити в богацтві і розкошах у тім часі, як мій рідний Край гине в московських кайданах!» (Вуйко Славко, 1934b, с. 9). Новітня авторська казка, як бачиться, могла мати й абсолютно іншу риторику, ніж народна, вона ідейно гартувала дух і свідомість читача.

Про те, що редакція намагалась подавати, крім творів такого патріотичного, ідеологічного ґатунку, ще й речі розважальні, ба й навіть естетизувати життя дитини, свідчить «Бриндушечка». Автор (чи авторка) В. Олесенко підкреслює, що там, де весна, там квіти, краса, поезія (текст перемежований віршованими вставками), – але там і своє протистояння. Хлопчик ранньої весни знайшов бриндушечку (діалектна, буковинська назва крокуса), квітка розповіла йому, як мороз хотів звести її зі світу. Боротьба сил у природі вже ставала перед тим центральною в казці М. Коцюбинського «Завидючий брат», а тепер ця природна стихія знайшла нове опрацювання.

Цікаво, що автори «Української ластівки» тяжіли й до публікації чи художнього переказування світових літературних зразків: такий спосіб ознайомлення із зарубіжною літературою демонструє, приміром, гумористична казка «Про непорядного кравчика» (із зазначенням «Переповіла тітка Надя») про те, як ножиці, наперсток, голка, зеліско (праска) провчили свого господаря, котрий справді зле з ними обходився; звідси ж – казка «Бідний рибак» (підписана: «Переповів з французького Ол. Бриндзан»). Одна з упійманих рибок погодилась подарувати рибалці чудові палати, дивовижну скриню, відкривши яку, можна було добути звідти добру їжу. Але розповідати про це не можна було нікому. Все закінчилося нічим: от що значить не дотримати слова. Повчання висловлене прямо, бо ж це теж один зі способів розмови з дітьми.

«Українська ластівка» намагалася й спеціально пропагувати імена та творчість зарубіжних авторів: так, французьку літературну казку представили перекладені Теофілом Бриндзаном «Червона Шапочка» Шарля Перро, притому в її первісному, недааптованому варіанті (вовк таки пожер Червону Шапочку) і його ж казка «Синьобородач»; німецьку літературно-казкову традицію зрепрезентували твори братів Грімів («Сім круків», «Бабуся Метелиця», «Столик, чародій, золотодайний осел і кий самобий»), данську – «Дівчинка з сірниками» Ганса Крістіана Андерсена, переказану Дідом Хомою, англійську – «Зачаровані черешні» маловідомої ірландської письменниці Амі Сковгард-Педерсен у перекладі Михайла Лотоцького; мотив «Маленького Мука» й багатьох інших схожих казок у цій публікації розвинуто й українізовано, як це свого часу блискуче зробив Ю. Федькович у казці «Бідолашко». Щодо українізації матеріалу, то вона здійснювалась на різних рівнях, іноді й дискусивних: М. Лотоцький, приміром, перейменував персонажів твору англійської літератури на Іванка й Галю. Тоді як у вільному перекладі казки «Зачарована смерека» (його здійснив С. Л., можливо, Святослав Лакуста) батько дітей «поляг у боях із ворогами за рідну Україну», а малий Пилипко отримує від звільненої князівни незвичайний дарунок – шмат шкіри свого кривдника вужа («він [цей шмат] зробить тебе відважним і хоробрим так, що не будеш ніколи відрікатися свого діла. При його допомозі зможеш принести велику прислугу своїй Вітчизні», – каже дівчина, завбачуючи, що саме Пилипко «визволить Україну з неволі» (С. Л., 1933, с. 23). Тож не дарма хлопцеві «все на думці той час, коли вужова шкіра стане йому і його Вітчизні в пригоді» (С. Л., 1933, с. 24). Так мріялось, так творилась національно-патріотична версія новітньої літературної казки, можливості жанру працювали в ім'я української дитини та її майбутнього.

Елементи казковості закономірно були притаманні й іншим прозовим творам, що друкувалися в «Ластівці», але не були казками. Для юного читача ж бо вельми важливим є товаришувати з вигадкою, фантазією і разом з ними входити в реальний світ, художнім віддзеркаленням якого теж є література.

Широкі можливості оповідання

Цей жанр фігурував на сторінках обговорюваного журналу досить активно, ледь не в кожному числі можна було прочитати твори чи то про минувшину України, шкільне та позашкільне буття дітей, чи про близький усім світ природи тощо. Тож які зразки малої прози рекомендувались юним читачам, наскільки цікавою, змістовною, актуальною для своєї пори була така творчість? Назвемо бодай окремі твори, докладніше скажемо про маловідомі сьогодні, але

варті актуалізації, своєї вписаності в історію національної дитячої літератури.

Спершу про оповідання історичної тематики, деякі з них з'явилися в «Ластівці» першодруком, зрештою, українська література на 1930-ті роки вже надбала їх чимало, і видавці журналу здійснювали републікації з різних джерел – хрестоматій, читанок, а то й часописів. Так було з «легендою» «Наш знак» за підписом «Богданко», взятою зі «Світу дитини»: походження герба України тризуба трактується як позначене Божою поміччю й таке, що сягає часів Київської Русі та діяльності легендарних засновників Києва. Так було і з датованим 1890 роком відомим оповіданням Бориса Грінченка «Олеся» з проголошенням у ньому родинних цінностей і цінностей загалу як головних для людини. Чи не під враженням «Олесі» Іван Яремський створив своє оповідання «Данилко». До найпримітніших творів зі схожим мотивом величі самопожертви в ім'я України, до того ж твором високохудожнім, написаним тепло і щиро, належить «козацьке оповідання» Спиридона Черкасенка «Джура Тимко». Воно зі щасливим фіналом, описом реалій Запорозької Січі, духу козацького лицарства й історією вишколу молоденького козака. Недарма сам Сагайдачний обирає його своїм джурую («обняв малого завзятого й поцілував. /.../ Тимко звичайненько вклонився й подякував, і чисті дитячі сльози канули з очей») (Черкасенко, 1935b, с. 7). Оптимістична спрямованість твору була важливою, тим паче, що звертання до інших сторінок національного буття містило й чимало драматичних, трагічних колізій.

Одна з них – діяльність січового стрілецтва. В оповіданні Діда Юрія (можливо, Юрія Гордійчука) «Малий герой (Правдива подія)» оживають картини відступу стрільців зі Львова аж за Чортків («Вози з хорими, раненими жовнярами та з усяким воєнним добром переїжджали місто, але тут не задержувалися. Лиш полеві кухні розкладалися в затишних місцях поза горбами, кухарі варили для перемучених ходом стрільців їду. Малі хлопчики бігали з глечиками до криниці по воду та частували нею стрільців. Здалека гриміли глухо гармати») (Дід Юрій, 1936, с. 4). Серед хлопців – семилітній Михась, щиро перейнятий тим, що відбувається. Аж ось одного разу «ворожа куля розторошила йому збаночок з водою. З плачем вернув Михась до раненого, несучи в руці лишень кусень черепка, а в нім одробину води» (Дід Юрій, 1936, с. 5). Найважливіші слова похвали, хай дещо патетичні, автор вкладає в уста хорунжого: «То ти справді, хлопчику, герой. Коли Україна має більше таких дітей, як ти, мій любий хлопчику, то вона не пропаде, вона є і буде» (Дід Юрій, 1936, с. 5).

Про те, що для дитини-читача важливо було бачити історію крізь призму вчинків своїх ровесників, свідчить також оповідання І. Яремського «Петрусь у Українському війську», хоч, з іншого боку, поетизація, романтизація подій із дитиною в центрі вела до того, що зображене іноді виглядало й не надто правдоподібно: у щойно згаданому творі пішов з українським військом бити ворога восьмирічний хлопчик. Актуальна стрілецька тематика у своєму чіткішому й глибшому вияві зринула в останньому, червневому числі «Ластівки» за 1940 рік (із приходом на Буковину в червні 1940 року радянського війська і приєднанням тоді краю до підрадянської України це журнал із виразним проукраїнським курсом перестав виходити). Йдеться про твір призабутого нині Франца Коковського «Наступ», узятий зі збірки цього письменника «Наші соколята». Сам автор, між іншим, свого часу студент Чернівецького університету, виявляється, пильно цікавився історією стрілецтва, збирав спогади про нього, написав багато статей цієї тематики і видав кілька художніх збірок про участь дітей у цих кривавих подіях; він сам став жертвою НКВС вже у вересні 1940-го. Так-от «Наступ» Ф. Коковського розрахований на старших дітей (твір більший за обсягом, композиційно поділений на частини, з «поривчастою» стилістикою, відсутністю деминутивів). Уже від початку автор дає читачеві змогу відчути суворість епохи: «Прийшов час, що годі було оглядатися, кілька кому років. Кожний, хто міг двинути кріс, був потрібний, і кожного, хто тільки почув себе в силі служити Батьківщині, приймали радо. Таким чином попав у стрільці й Олесь, хоч йому ледви п'ятнадцятий пішов» (Коковський, 1940, с. 7). Хлопчина першим зголошується до виконання складного завдання, виявляє справжній характер у поєдинку з ворогом та ще й, чи не один уцілілий, дуже виснажений, намагається врятувати пораненого четаря («перев'язує його рану, бере дорогу четареву голову на свої коліна...») (Коковський, 1940, с. 10)). Завдяки «Ластівці» кривава, але значуща сторінка в історії України стала для буковинських дітей ближчою, відчуванішою, тим паче, що вони хтосьна чи в якийсь інший спосіб могли про неї довідатись.

Як і про голодомор на підсоветській Україні. Про те, як дитячі автори шукали шляхів подачі цієї психологічно складної теми, вже згадувалось на матеріалі казки Вуйка Славка «Рибалка і дух зрадника». Реалістичне оповідання цього ж автора «Колоски» пройняте такою ж виразною антимосковською спрямованістю, розповідь і тепер уміло переведено у площину, близьку до дитини. Школяр Семенко, підбурений шкільною вчителькою та більшовицькими посіпаками, засліплений обіцянкою про винагородження білою хлібиною, виказує тим же посіпакам, що його батьки так само зрізали на полі колоски. Нерозважливий вчинок хлопця виявився фатальним: «усіх арештованих били люто для постраху, щоб ніхто більше не важився стинати колосків. Відтак пігнули їх до міста під суд, катували їх кілька місяців по тюрмах, а вкінці вислали на Соловки» (Вуйко Славко, 1934а, с. 14). Загинув і Семенко: «не видержав докорів совісти, глузу шкільної дівчорі і жорстоких побоїв» (Вуйко Славко, 1934а, с. 14). Зображеному дещо бракує переконливості (правду про злодіяння більшовиків автор вкладає в уста матері ліричного героя, Семенкового однокласника, вочевидь простої селянки). Однак ця історія все ж мусила привернути увагу буковинців до того, що переживала інша частина України, й продовжила собою цілу низку творів аналогічної тематики. Того ж 1934 року в заключному числі «Ластівки» з'явилося оповідання «Новик» уродженки Херсонщини Дніпрової Чайки (псевдонім Людмили Березіної) за підписом «переповів М. Г.» (можливо, Микола Гарас). Атмосфера безжурної зустрічі молоддю в Народному домі Новика (Нового року) затьмарюється повідомленням про тяжкі випробування для сьогочасного українства: на ликах присутніх з'явився «вираз жалю та любови до тих нещасних, безталанних, що мучаться десь там далеко-далеко від своєї дорогої неньки України, на засланні, на примусовій роботі або пухнуть з голоду таки дома на багатій колись Україні» (За Дніпровою Чайкою переповів М. Г., 1934, с. 14). Й реакція молодих людей не забарилась: «Через хвилину ціла купка грошей виднілась серед столу, а всі говорили про те, як і чим допомогти голодним, хто що жертвує їм» (За Дніпровою Чайкою переповів М. Г., 1934, с. 14).

Подібні тексти світоглядно, емоційно налаштували юних буковинців на розуміння своєї кровної і духовної єдності з Великою Україною, давніша історія та й сучасність пізнавалися з літератури, поняття рідного здобувало широкі й конкретні обриси, наповнюючись національним змістом. «Я, твій батько, твоя мати, брат, сестра – це одна родина», – каже в одному творі дідусь онукові. – В нашій родині говоримо всі українською мовою. Нею говорили ще мій батько, дід і прадід. Нею навчилися ми Бога хвалити і з людьми розмовляти. Українська мова є, отже, нашою рідною мовою. Українською мовою говорять також твої товариші, наші сусіди й знайомі, а коли споглянеш на сусідні села, то й там не почувеш іншої мови, тільки українську. Так бачиш, Петрусю, тота сама українська мова в'яже нас усіх мовби в одну велику родину, а земля, де та родина живе, – це наша вітчизна» (Дід Микола, 1935, с. 10). Ось так просто і доступно в часописі розмірковував про важливі загальнонаціональні пріоритети Дід Микола (Микола Гарас), його оповідання «Вітчизна» було художнім переказом із журналу «Дзвінок».

Тоді як атмосфера навчання, дитинства, часто упослідженого, постає в «Ластівці» переважно в соціальному, почасти й соціально-психологічному ключі завдяки зображенню самої дитини та її найближчого оточення – рідних, друзів, учителів. Показовими є оповідання Олександра Кониського й Олександра Барвінського «Перший прихід до школи», фрагмент із автобіографічного оповідання Івана Франка «Грицева шкільна наука» (його названо «Грицева перша днина в школі»), хрестоматійні твори Архипа Тесленка «Немає матусі» і Бориса Грінченка «Сестриця Галя». Дмитро Макогоненко (псевдонім Дмитра Макогона) в оповіданні «Тільки загірлася» тему згорьованого дитинства розгортає в зворушливу, цілком психологічну сцену того, як мала школярка не вкрала, а позичила сердечок у сусідки, бо досі вона «ще ніколи не мала на собі сердечка»: «Я хотіла знати, чи він добре гріє. Мені було студено. Я тільки загірлася й принесла назад» (Макогоненко, 1935, с. 5). В оповіданні вчителя й літератора Володимира Хроновича «Лист до Бога» творчо використано епістолярний жанр, завдяки якому тяжка історія хлопчика, автора листа, набуває проникливого, довірливого психологічного розкриття. Шкільне завдання написати лист до Бога переростає для Івася Крихітки у справжню сповідь. Батько дитини поліг на війні, матір дістала сухоти і злягла, хлопчик із сестрою голодують («Ще якби хоч не їли діти в школі, може, було б легше зносити голод, та діти в школі їдять і мені ще більше

хочеться їсти» (Хронович, 1936, с. 6), – зізнається Івась). Та головне, що просить дитина в Господа, – «щоб мати подужали!» Через подібні твори «Ластівка» культивувала розвиток у дитячих серцях здатності співпереживати, давала юним читачам зрозуміти, наскільки важливою для кожного є його родина. Оповідання Домки Ботушанської «Маруся», правда, в більше сентиментальному ключі теж представило долю сирітки, котра наймитує і чесною працею здобувається на прихильність господині; та й віддає дівчинку до школи.

Цілу низку творів традиційного повчального змісту, позначених уже й шуканням нових цікавих засобів та прийомів, підготував для «Ластівки» вчитель-пенсіонер Михайло Сторожук, підписаний як «М. Максимів», «М. М». Навіть у самих назвах його оповіданьок були закладені важливі моральні сентенції: «Для тих, що не мають мами», «За добро платім добром», «Всі вони діти нашого роду», «Мудрість мурашок», «Куди веде лінивство». Начебто від імені мудрої ворони автор промовляє: «Пам'ятайте, діти, що в нашій роді є бідні, нещасні сироти, старці, каліки, а всі вони – діти нашого роду, наші рідні. Ми, здорові, ситі та одіті, мусимо їх накормити, одіти, мусимо їм помагати в нещасті. А тоді настане між нами щира родинна зв'язь...» (М. М., 1937, с. 56).

Тенденційність, моралізаторство, без яких майже не обходиться творчість для дітей, присутні і в простих за змістом оповіданнях І. Яремського «Настусині Великодні свята», «Настусин подарунок», «Після шкільної науки», «Грицькова каменюка» та ін., вони були розраховані на найменших дітей і, мабуть, теж завоювали симпатії читачів, якщо редакція надавала їм сторінки. Сцени зразкової самодисципліни дитини пропагувались у творах Івана Бажанського («Куряче яєчко», «Яблуня»), Діда Юрія («Що вповідає десятилітній гуцулик Гнатко» і «Вдячний Тарасик»), Діда Хоми («Овочеві зернята», «Горобці», «Чудний товариш», «Милосердна сирота»). Останній з названих творів – про бідну дівчинку, яка свій одяг роздала ще біднішим за себе, за що була винагороджена: вночі з неба впало багато зірок, котрі виявилися грішми, своєрідною манною небесною; казковість органічно вплелася в загалом реалістичний сюжет твору. «Отак добре діло ніколи не йде дармо, не пропадає, а має все свою заплату» (Дід Хома, 1933, с. 14), – пояснює автор. Схожий варіант добродійства описує Микола Павленко: двоє друзів, хлопців із заможних родин, поділилися харчем із сиротою (оповідання «Миска молока»), літературна згадка про їхнє гарне діло теж могла бути корисною для читачів. Не кажучи вже про історію братиків, бідних, але цікавих до науки: вони ходили до школи по черзі, бо ж мали тільки одні чоботи на двох, відтак пояснювали одне одному пропущене. «Бачите, любі діти, всьому можна якось зарадити, лишень треба хотіти!» ([Б. п.], 1935, с. 9) – каже, довідавшись правду, зворушений вчитель в оповіданні «Треба хотіти!», підготовленому за журналом «Світ дитини».

Тоді як засудження кепського поведіння, думка про відповідальність людини, зокрема й дитини за себе й інших визначили вектор уваги Михайла Яцківа («Немилосердний погонич»), Д. Макогоненка («Одноокий»), Вуйка Віктора (можливо, Віктора Реннера) «Добре навчив». Сюжет першого твору нагадує «Чічку» Марка Черемшини, старенька, «худя, як жерлиця» конина тягне на гору тяжкий віз, у її смерті винен «немилосердний погонич». У творі Д. Макогоненка (а він виконаний римованою прозою) йдеться про нечемного Івася, який «не слухав тата і мучив все домові звірята» (Макогоненко, 1936, с. 12); непослух закінчився тим, що баран, чергова хлопчава жертва, вибив йому око. Третій твір прямо дає зрозуміти, що дітям курити заборонено.

Редакція вочевидь шукала і в інонаціональній оповідній прозі змістовних творів на теми школи й виховання дитини, якщо вмістила в одному з чисел твір за оповіданням італійського дитячого письменника Едмонда де Амічіса «Гарна наука». Синочок високого урядника зле висловився про батька іншого учня, сина простого вугляра, назвавши того ганчірником. Територія школи стає територією перемоги справедливості: «Олесь мусів говорити за батьком і подати Осипові руку на знак перепросин», тоді як учитель зі свого боку вказав усьому класові на важливу істину: «Шануйте всяку корисну й чесну працю в світі!» (Амічіс, 1936, с. 5). Почуття ж національної гідності дитини було покликане виховувати оповідання Светозара Чоровича «Малий жебрак», узятє видавцями з видрукованої в Чернівцях іще в 1911 році збірки цього письменника «Герцоговінські оповідання» в перекладі П. Карпинського. Головний герой повернувся багатієві милостиню, дізнавшись, що той порубав трьох сербів.

Відхід від таких глибоких морально-етичних тем у площину суто літературну, освітню, ба й розважальну, по-своєму виховну, задекларувала Тітка Надя, в оповіданні «Тарасове свято» познайомивши малих читачів із їхньою ровесницею: Христя захворіла й тому не потрапила до школи на Шевченкове свято. Але бажання дитини зустрітися з поетом було таким великим, що у сні той сам завітав до своєї прихильниці й, заспокоївши її, попросив прочитати йому щось напам'ять. Задля виховання в дітей любові до книжки редакція навіть запровадила публікацію низки белетризованих історій під назвою «Як то я дістав охоту до читання». Й окремо було подано своєрідну поезію в прозі Б. Лепкого «До роботи!», наче спеціально звернену з цього приводу до дитячого товариства. Висновок автора цілком прозорий: «Усі працюють. Дармувати – то не годиться і не час, бо подивися, милий брате, скільки роботи скрізь у нас. Вона й тебе колись чекає, тому – до книжки! Час втікає» (Лепкий, 1936, с. 9). Примітно, що на сторінках «Ластівки» було надруковано й кілька спеціально підготовлених белетризованих науково-пізнавальних текстів (на зразок твору Миколи Гриба «Що оповідає камінний уголь»); виходить, журнал був і своєрідним підручником, а не тільки вихователем.

Між тим дитинство цікаве й розвагами, спілкуванням з природою, світ природи живе ж бо своїм багатограним життям. І дитина, пізнаючи природу, теж здобуває досвід. Про те, чому для Юрка Павлусь найліпший товариш, дізнаємося з оповідання за твором Софії Русової «Юркова пригода»: «На всім він [Павлусь] визнавався, чи на лісовій деревині, чи на зіллях, чи на губах [грибах], чи на диких звірях, як на пташках» (За Софією Русовою, 1936, с. 3). Може, тому пригода, яка спіткала хлопців у лісі, коли вони захотіли спіймати вивірку (білку), закінчилася щасливо. Зрештою, пізнавати світ малій дитині, в якій нема теплої одежини й черевичків, можна й через шибку, закидаючи маму щораз своїми «чому?» (Микола Гриб «Зимом з вікна»), або ж довідуючись про природу та її особливості з художніх оповідань (Данило Лепкий «Дуб і потік», О. Задума «Горобець» та ін.). Вочевидь, публікації в часописі ще не мислились видавцями як засіб тільки розваги дитини, позаяк із творів такого плану ми виявили хіба один – «брехеньку» Олександра Півня в переказі Діда Миколи «Як Юрко до неба ліз», явно навіяну «небилицями» Степана Руданського. Зрештою, вона, «брехенька», теж розвивала фантазію, дотепність, уміння цікаво оповідати і свідчила про розвиток у дитячій літературі й фантастичних мотивів, заснованих на питомій сміховій культурі.

Як бачиться, традиційне (реалістичне) в оповідній прозі «Ластівки» домінувало, й це значною мірою могло бути зумовлено, крім іншого, особливостями добору матеріалу, цілеспрямованою видавничою політикою, покладанням уваги саме на такі можливості жанру. Тож у пріоритеті виявились актуальні теми національного порядку, соціального співпереживання дитині, хоч разом з тим увагою охоплювалися й інші сфери її буття.

Виховання байкою

Прозові байки, що потрапили в журнал, мали різну тематику й походження, різну природу, однак усім їм були властивими філософічність, моралізування (відкрите чи таке, що впливає зі змісту), ці твори будувались переважно на одному епізоді й тому, як правило, були короткими. Так, байка «Миш і жаба», поставши з української народної байки в переказі М. Г. (Миколи Гараса), містила художнє обґрунтування кінцевої тези, народного прислів'я – «Хто другому яму копає, сам в ню впадає» (М. Г., 1933, с.13). Власне, так сталося з жабою, яка, перепливаючи річку, прив'язала мишу до себе, а та втопилася. Тож у підсумку постраждала й сама жаба. Твір Олександра Півня «Бджола» так само вписується в дефініцію жанру байки, хоч і не має прямо висловленого повчання: епізод скарги бджоли на людину перед самим Богом, бажання комахи здобути страшну силу («щоб кожний чоловік від мого жала згиб» (Півень, 1935а, с. 9) зупиняється її розумним співрозмовником: «Яка ти мала мушка, а скільки в тебе злоти! І за тебе, бідна мушко, мав би велет-чоловік гинути?! – сказав Господь. – Не він згине, а ти згинеш, скоро тільки його вкусиш» (Півень, 1935а, с. 9). Автор відходить від популярного народного та й сковородинського трактування образу бджоли як символу працьовитості, бо ж акцентується на рисі негативній, здатній чинити людині боляче). Між тим байки Олександра Півня справді виявилися наміром по-своєму розвивати традицію: його твори «Слимак, Осел і Лоша», «Чапля, черепаха та й рак» містили розгорнутіші сюжети. В першому Осел і Лоша підняли на кпини скромного Слимака, який уже на початку попередив своїх зарозумілих

співрозмовників: «Та не смійтеся з мене так дуже, бо хто знає, чи не прийде ще до того, що й ви самі себе осмішите» (Півень, 1935b, с. 8). Так і сталося: змагання, хто швидше вилізе на гору, скінчилось програвом для нерозважливих кепкувальників. Наприкінці автор спеціально вдається до розгорнутого узагальнення: «Отак то буває з байдужними й легкодушними. Вони відкладають роботу все на пізніше. Тому ніколи не можуть нічого доробитися. Тільки все нарікають на свою лиху долю, а ніколи не винують самі себе та свою байдужність» (Півень, 1935b, с. 9). В іншому творі подібні резюме відсутні та й сюжетна канва виявляється ще більше розгорнутою. Стара чапля спокусилась на пропозицію черепахи зажити легшим життям, розповсюдивши на ставку серед риб чутку начебто про те, що люди хочуть спустити воду, от і врятуватись можна, мовляв, за допомогою чаплі, яка у дзьобі переноситиме рибини в іншу водойму. Аж рак уторопав, що чапля є ворогом рибі, та й розправився з негідницею. Твір можна було б ідентифікувати як казку (казку про тварин), однак повчальний зміст, манера розповіді, звернення до морального боку життя людини, зрештою, пряма авторська вказівка на жанр дають підставу віднести його таки до категорії байок. Сказане цілком стосується й байки, підписаної криптонімом Ч. К. (мабуть, К. Чертенко-Костецької), «Добра мишка», головна героїня якого не раз рятує щиглика від загибелі, мотив допомоги іншим тут – у центрі.

Примітно, що малі буковинці виявилися прилученими й до світової байкарської традиції: «Ластівка» вмістила переказану Дідом Миколою одну з індійських байок («Чоловік та пес»), а також зінтерпретовану прозою байку французького класика XVII століття Жана де Лафонтена «Окрадений скупар». Таким чином, важливі, повчальні життєві ситуації, вбрані у форму українського художнього слова, вкупі з творами інших жанрів по-своєму виховували; для світу байки моральні цінності, а не ідеологічні, виявляються в пріоритеті. Систематичність таких процесів теж давала ефект, не кажучи, що розуміння виняткової ролі літератури в цих процесах виявлялось беззаперечним.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Огляд художньої прози, видрукованої на сторінках чернівецького дитячого журналу «Українська ластівка» впродовж 1933–1940 років, дає змогу стверджувати, що вона істотно прислужилась до того, аби видання посіло чільне місце як у контексті тогочасної культурно-історичної доби, так і в загальній панорамі розвитку національного дитячого письменства. В умовах румунської окупації Буковини, коли можливості для повноцінного функціонування тут україномовної дитячої книжки були суттєво обмежені, часопис узяв на себе ключову освітньо-педагогічну та націєтворчу місію. Редакція цілеспрямовано формувала у наймолодшій частині суспільства почуття української ідентичності, й література, зокрема проза виявились при цьому засобами дуже ефективними.

Загалом же прозовий контент «Ластівки» характеризується своїми жанрово-тематичними особливостями, він відповідав як освітнім потребам дитини, її вихованню, так і настроям складної епохи. Провідне місце на шпальтах часопису закономірно посіла літературна казка, представлена у своїх різних модифікаціях: від творів українських письменників-класиків до нових, свіжих і самобутніх полотен Спиридона Черкасенка й Антіна Лотоцького на історичну тему, чарівних казок Катерини Чертенко-Костецької й інших авторів. Не менш важливими у складі журналу були оповідання та байки, що розширювали світогляд дитини, знайомили її з героїчними сторінками історії (козаччиною, діяльністю січового стрілецтва), а також із реаліями шкільного життя, соціальними негараздами, світом природи тощо. Публікації творів на історичну тематику, як-от «Джура Тимко» Спиридона Черкасенка, утверджували ідеал самопожертви в ім'я України й оспівували лицарський дух козацтва, тоді як твори про голодомор в Україні наснажували антимосковським настроєм і так само виховували здатність до співпереживання.

Водночас «Ластівка» не обмежувалася виключно національним художнім контентом, вона доволі активно долучала малих буковинців до скарбниці світової літератури через переклади й перекази вибраних зразків. Прикметно, що навіть запозичені сюжети іноді зазнавали українізації, наповнюючись патріотичними ідеями та мрією про визволення Вітчизни.

Таким чином, художня проза на сторінках «Української ластівки» є фактично цілісною, ідейно вираженою системою текстів, що достойно виконували цілий комплекс завдань: розвивали естетичний смак дитини, формували її моральні орієнтири та, що найважливіше, гартували національну свідомість. Мабуть, таки найбільше на прозу (порівняно з іншими родами літератури) в журналі лягло завдання не стільки розважати, скільки цілеспрямовано виховувати майбутнє покоління так, щоб для нього любов до України, її історії та культури була незаперечною цінністю. Актуалізація цього унікального пласту дитячого письменства відкриває широкі перспективи для його глибшого наукового осмислення та повернення незаслужено забутих імен і творів у сучасний культурний простір.

Бібліографічний список

- [Б. п.], 1935. Треба хотіти! *Українська ластівка*, 9–10, с. 9.
- Амічис, Е. де, 1936. Гарна наука. *Українська ластівка*, 11–12, с. 4–5.
- Видавництво, 1933. Вступ. In: Лотоцький Антін. Історичні оповідання. Львів : Накладом вид-ва «Світ дитини», с. 3–6.
- Вуйко, Славко, 1934а. Колоски. *Українська ластівка*, 8, с. 12–14.
- Вуйко, Славко, 1934б. Рибалка і дух зрадника. *Українська ластівка*, 3, с. 7–9.
- Гнеп, М., 1994. Слово спогаду про «Ластівку» 30-их років. *Ластівка*, 4, с. 28–30.
- Дід Микола, 1935. Вітчизна. *Українська ластівка*, 3, с. 9–10.
- Дід Хома, 1933. Милосердна сирота. *Українська ластівка*, 7, с. 13–14.
- Дід Юрій, 1936. Малий герой. Правдива подія. *Українська ластівка*, 8, с. 4–5.
- За Дніпровою Чайкою переповів М. Г., 1934. Новик. *Українська ластівка*, 11–12, с. 8–14.
- За Софією Русовою, 1936. Юркова пригода. *Українська ластівка*. 1936, 2, с. 3–6.
- Ковалець, Л. 2003. Сімдесят і десять, або «Ластівчині ювілеї». *Українська ластівка*, 1–4, с. 2–4.
- Ковалець, Л., 2025а. Задля виховання національної ідентичності: фольклорно-етнографічні тексти на сторінках чернівецького дитячого журналу 1933-1940 років «Українська ластівка». *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*, 1, с. 178–186.
- Ковалець, Л., 2025б. Чернівецький дитячий журнал «Українська ластівка» 1933-1940 років як зреалізований національно-культурний проєкт. *Науковий вісник Чернівецького університету імені Юрія Федьковича. Історія*, 1, с. 75–87.
- Коковський, Ф. 1940. Наступ. *Українська ластівка*, 6, с. 7–10.
- Лепкий, Б., 1936. До роботи! *Українська ластівка*, 11–12, с. 9.
- Лотоцький, А., 1937. Парашка. *Українська ластівка*, 9, с. 131–136.
- М. Г., 1933. Миш і жаба. *Українська ластівка*, 9, с. 13.
- М. М., 1937. Всі вони діти нашого роду. *Українська ластівка*, 4, с. 55–56.
- Макогоненко, Д., 1935. Тільки загірлася. *Українська ластівка*, 11, с. 4–5.
- Макогоненко, Д., 1936. Одноокий. *Українська ластівка*, 4, с. 12.
- Півень, О., 1935а. Бджола. *Українська ластівка*, 8, с. 9.
- Півень, О., 1935б. Слимак, Осел і Лоша. *Українська ластівка*, 8, с. 8–9.
- Полтавка, Н., 1935. Маківка. *Українська ластівка*. 6, с. 5–7.
- Редакція «Української Ластівки», 1933. Катерина Чертенко-Костецька. *Українська ластівка*, 3, с. 11.
- Романець, О., 1997. Журнал замість підручника. *Ластівка*, 1–4, с. 12–13.
- С. Г.-Н., 1935. Козак і русалка. *Українська ластівка*, 8, с. 4–6.
- С. Л., 1933. Зачарована смерека. *Українська ластівка*, 7–8, с. 21–24.
- Хронович, В., 1936. Лист до Бога. *Українська ластівка*, 3, с. 5–6.
- Черкасенко, С., 1935а. Веселий Ісусик. *Українська ластівка*, 1, с. 3–6.
- Черкасенко, С., 1935б. Джура Тимко. *Українська ластівка*, 4, с. 4–7.
- Чертенко-Костецька, К., 1933. Ангелок. *Українська ластівка*, 1, с. 3–6.
- Чертенко-Костецька, К., 1935а. Цар змій. *Українська ластівка*, 5, с. 5–8.
- Чертенко-Костецька, К., 1935б. Чорнобривка. *Українська ластівка*, 12, с. 5–8.

References

- [B. p.], 1935. Treba khotity! [You have to want it!]. *Ukrainska lastivka*, 9–10, p. 9. (in Ukrainian).
- Amichis, E. de, 1936. Harna nauka [Good experience]. *Ukrainska lastivka*, 11–12, pp. 4–5. (in Ukrainian).
- Cherkasenko, S., 1935. Dzhura Tymko [Jura Tymko]. *Ukrainska lastivka*, 4, pp. 4–7. (in Ukrainian).
- Cherkasenko, S., 1935. Veselyi Isusyk [Joyful little Jesus]. *Ukrainska lastivka*, 1, pp. 3–6. (in Ukrainian).
- Chertenko-Kostetska, K., 1933. Anhelok [Little angel]. *Ukrainska lastivka*, 1, pp. 3–6. (in Ukrainian).
- Chertenko-Kostetska, K., 1935. Chornobryvka [Black-browed girl]. *Ukrainska lastivka*, 12, pp. 5–8. (in Ukrainian).
- Chertenko-Kostetska, K., 1935. Tsar zmii [The serpent king]. *Ukrainska lastivka*, 5, pp. 5–8. (in Ukrainian).
- Did Khoma, 1933. Myloserdna syrota [The merciful orphan]. *Ukrainska lastivka*, 7, pp. 13–14. (in Ukrainian).
- Did Mykola, 1935. Vitchyna [Fatherland]. *Ukrainska lastivka*, 3, pp. 9–10. (in Ukrainian).
- Did Yurii, 1936. Malyi heroi. Pravdyva podiia [The little hero. A true event]. *Ukrainska lastivka*, 8, pp. 4–5. (in Ukrainian).
- Hnep, M., 1994. Slovo spohadu pro «Lastivku» 30-ykh rokiv [A word of memory about the “Lastivka” of the 30s]. *Lastivka*, 4, pp. 28–30. (in Ukrainian).
- Khronovych, V., 1936. Lyst do Boha [A letter to God]. *Ukrainska lastivka*, 3, pp. 5–6. (in Ukrainian).
- Kokovskyi, F., 1940. Nastup [Offensive]. *Ukrainska lastivka*, 6, pp. 7–10. (in Ukrainian).
- Kovalets, L., 2003. Simdesiat i desiat, abo «Lastivchyni yuvilei» [Seventy and ten, or “Lastivka’s anniversaries”]. *Ukrainska lastivka*, 1–4, pp. 2–4. (in Ukrainian).
- Kovalets, L., 2025a. Zadlia vykhovannia natsionalnoi identychnosti: folklorno-etnografichni teksty na storinkakh chernivetskoho dytiachoho zhurnalu 1933-1940 rokiv «Ukrainska lastivka» [For the sake of education of national identity: folklore and ethnographic texts on the pages of the Chernivtsi children’s magazine of 1933-1940 “Ukrainska lastivka”]. *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny*, 1, pp. 178–186. (in Ukrainian).
- Kovalets, L., 2025b. Chernivetskyi dytiachyi zhurnal «Ukrainska lastivka» 1933-1940 rokiv yak zrealizovanyi natsionalno-kulturnyi proiekt [The Chernivtsi children’s magazine “Ukrainska lastivka” of 1933-1940 as a realized national-cultural project]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu imeni Yuriiia Fedkovycha. Istoriiia*, 1, pp. 75–87. (in Ukrainian).
- Lepkyi, B., 1936. Do roboty! [To work!]. *Ukrainska lastivka*, 11–12, p. 9. (in Ukrainian).
- Lototskyi, A., 1937. Parashka [Parashka]. *Ukrainska lastivka*, 9, pp. 131–136. (in Ukrainian).
- M. H., 1933. Mysh i zhaba [The mouse and the toad]. *Ukrainska lastivka*, 9, p. 13. (in Ukrainian).
- M. M., 1937. Vsi vony dity nashoho rodu [They are all children of our kin]. *Ukrainska lastivka*, 4, pp. 55–56. (in Ukrainian).
- Makohonenko, D., 1935. Tilky zahrilasja [Just got warm]. *Ukrainska lastivka*, 11, pp. 4–5. (in Ukrainian).
- Makohonenko, D., 1936. Odnooky [The one-eyed]. *Ukrainska lastivka*, 4, p. 12. (in Ukrainian).
- Piven, O., 1935. Bdzhola [The bee]. *Ukrainska lastivka*, 8, p. 9. (in Ukrainian).
- Piven, O., 1935. Slymak, Osel i Losha [The snail, the donkey, and the foal]. *Ukrainska lastivka*, 8, pp. 8–9. (in Ukrainian).
- Poltavka Natalka, 1935. Makivka [Poppy head]. *Ukrainska lastivka*, 6, pp. 5–7. (in Ukrainian).
- Redaktsiia «Ukrainskoi Lastivky», 1933. Kateryna Chertenko-Kostetska [Kateryna Chertenko-Kostetska]. *Ukrainska lastivka*, 3, p. 11. (in Ukrainian).
- Romanets, O., 1997. Zhurnal zamist pidruchnyka [A magazine instead of a textbook]. *Lastivka*, 1–4, pp. 12–13. (in Ukrainian).
- S. H.-N., 1935. Kozak i rusalka [The Cossack and the mermaid]. *Ukrainska lastivka*, 8, pp. 4–6. (in Ukrainian).
- S. L., 1933. Zacharovana smereka [The enchanted spruce]. *Ukrainska lastivka*, 7–8, pp. 21–24. (in Ukrainian).

- Vuiko Slavko, 1934. Kolosky [Spikelets]. *Ukrainska lastivka*, 8, pp. 12–14. (in Ukrainian).
- Vuiko Slavko, 1934. Rybalka i dukh zradnyka [The fisherman and the spirit of the traitor]. *Ukrainska lastivka*, 3, pp. 7–9. (in Ukrainian).
- Vydavnytstvo, 1933. Vstup [Introduction]. In: Lototskyi, Antin. *Istorychni opovidannia* [Historical stories]. Lviv: Nakladom vyd-va «Svit dytyny», pp. 3–6. (in Ukrainian).
- Za Dniprovoi Chaikoia perepoviv M. H. Novyk [Retold by M. H. Novyk after Dniprova Chaika], 1934. *Ukrainska lastivka*, 11–12, pp. 8–14. (in Ukrainian).
- Za Sofiieiu Rusovoiu, 1936. Yurkova pryhoda [Yurko's adventure]. *Ukrainska lastivka*, 2, pp. 3–6. (in Ukrainian).

Стаття надійшла до редколегії 29 жовтня 2025 року.

Lidja Kovalets

LITERATURE THAT EDUCATED AND TAUGHT... FICTION ON THE PAGES OF THE CHERNIVTSI CHILDREN'S MAGAZINE «UKRAINSKA LASTIVKA» 1933–1940

The article analyzes a significant body of prose texts featured on the pages of the Chernivtsi children's magazine «Ukrainska Lastivka» (The Ukrainian Swallow) from 1933 to 1940. This publication held a prominent place both in the context of the cultural and historical era of the time and in the broader panorama of the development of national children's literature. During the Romanian occupation of Bukovyna, when opportunities for the full functioning of Ukrainian-language children's books were significantly limited, it was this journal that took on a key educational, pedagogical, and nation-building mission. The editors purposefully fostered a sense of Ukrainian identity in the youngest segment of society specifically through the means of literature.

The prose content of the journal is characterized by its genre-thematic features, and it is proven that it corresponded to the educational and upbringing needs of a child, as well as to the mood of a complex era. The leading role was naturally occupied by the literary tale, presented in its various modifications: from the works of classic Ukrainian writers to new, fresh, and original pieces by Spyrydon Cherkasenko and Antin Lototskyi on historical themes, and the magical tales of Kateryna Chernenko-Kostetska and other authors. No less important within «Lastivka» were short stories and fables, which broadened a child's worldview, acquainting them with heroic pages of history (the Cossack era, the activities of the Sich Riflemen), as well as with the realities of school life, social problems, the natural world, and so on. Publications of works on historical themes, such as Spyrydon Cherkasenko's "Dzhura Tymko," affirmed the ideal of self-sacrifice in the name of Ukraine and celebrated the chivalrous spirit of the Cossacks, while works about the Holodomor in Ukraine inspired an anti-Moscow sentiment and similarly cultivated the capacity for empathy.

At the same time, «Lastivka» did not limit itself exclusively to national artistic material; it quite actively introduced young Bukovynians to the treasury of world literature through translations and retellings of selected works. Notably, even borrowed plots sometimes underwent Ukrainization, being filled with patriotic ideas and the dream of liberating the Fatherland.

In conclusion, it is determined that the fiction printed on the pages of «Ukrainska Lastivka» is, in fact, a cohesive, ideologically balanced system of texts that worthily fulfilled a whole complex of tasks: they developed a child's aesthetic taste, shaped their moral compass, and, most importantly, forged their national consciousness. Perhaps it was the prose (compared to other literary genres) in the magazine that was most tasked not so much with entertaining as with purposefully educating the future generation in such a way that love for Ukraine, its history, and its culture would be an indisputable value for them. The revitalization of this unique layer of children's literature opens broad prospects for its deeper scholarly understanding and for the return of undeservedly forgotten names and works into the contemporary cultural space.

Keywords: *magazine «Ukrainska Lastivka» 1933–1940, children's periodicals, literature, prose, genre, literary tale, short story, fable, poetics, national identity.*